

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 6 Issue 4, p. 391-408, April 2013

METİN DEĞİŞTİRİMİN DİLBİLİMSEL SÜREÇLERİ ÜZERİNE

ON LINGUISTIC PROCESSES OF TEXT MODIFICATION

Yrd. Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Abstract

Text modification term is used for fulfilling relationship between the source text and the target text achieved by a series of linguistic changes. Especially lexical, syntactic and semantic elements in the source text believed that complicates comprehending of the target reader audience are transformed into texts that are more readable and comprehensible by various linguistic operations. In the broadest sense when you look through the literature review on the subject can be seen that there is a wide variety of linguistic operations and a source text can be changed to different audiences for different purposes. In the modification process, a source text can be changed into a target text by adding lexical and/or syntactic elements, by dropping various linguistic elements in the mentioned linguistic levels, by replacing linguistic structures in the source text with synonyms or similar forms that are appropriate for qualifications and expectations of the target text readers. The term text modification preferred for fulfilling linguistic processes can occur between the source text and the target text is used in the article as distinct and in an extended manner from related literature. In the article, determinations about linguistic processes of text modification and associated with linguistic operations can be done in the lexical and syntactic levels showing also semantic modification qualities will be presented with contributions to existing in the related literature formed independently.

Key Words: Text modification, linguistic operations of text modification language teaching, simplification, elaboration, summarization

Öz

Metin değiştirim (text modification) terimi, kaynak metin ile bu metin üzerinde yapılan bir dizi dilbilimsel değişiklik sonucunda ortaya çıkan hedef metin arasındaki ilişkiyi karşılamaktadır. Okuyucu hedef kitlenin anlamasını güçleştireceğine inanılan, kaynak metnin içeriğindeki özellikle sözcüksel, sözdizimsel ve anlamsal unsurlar, çeşitli dilbilimsel işlemler yoluyla daha kolay okunabilir, daha kolay anlaşılabilir metinlere dönüştürülmektedir. En geniş anlamda konu ile ilgili oluşan alanyazına göz atıldığında, bir kaynak metnin, farklı amaçlar doğrultusunda farklı hedef kitlelere yönelik olarak değiştirilebileceği; kaynak metnin belirli amaçlarla hedef metne dönüştürülmesi sürecinde de yapılan pek çok dilbilimsel işlemin olduğu görülmektedir. Bu *değiştirim* sürecinde, hedef metin, kaynak metne bazı sözcüksel ve/veya sözdizimsel eklemeler yapılarak, kaynak metinden belirtilen düzeylerde bazı dilsel yapılar çıkarılarak veya kaynak metindeki yapılar hedef metin okuyucusunun nitelik ve beklentilerine uygun olan eş veya yakın değerli dilsel yapılarla değiştirilerek oluşturulabilir. Kaynak metin ile hedef metin arasındaki ortaya çıkabilen dilbilimsel süreçleri karşılamak üzere tercih edilen *metin değiştirim* terimi, yazıda, ilgili alan yazından farklı olarak, kapsamı genişletilmiş şekilde kullanılmaktadır. Yazıda, *metin değiştirimin* dilbilimsel süreçlerine dair, anlamsal değiştirim nitelikleri de gösteren söz varlığı, söz dizimi düzeylerinde yapılabilecek dilbilimsel işlemler ile ilgili tespitler, birbirinden bağımsız oluşmuş ilgili alan yazında varolanlara katkılarla birlikte sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Metin değiştirim, metin değiştirimin dilbilimsel işlemleri, dil öğretimi, sadeleştirme, genişletim

Giriş: Metin Değiştirim ile İlgili Temel Kavramlar ve Terimler

Metin değiştirim (text modification), kaynak metin ile bu metin üzerinde yapılan bir dizi dilbilimsel değişiklik sonucunda ortaya çıkan hedef metin arasındaki ilişkiyi karşılamaktadır. Okuyucu hedef kitlenin anlamasını güçleştirdiğine inanılan, kaynak metnin içeriğindeki özellikle sözcüksel, sözdizimsel ve anlamsal unsurlar çeşitli dilbilimsel işlemler yoluyla daha kolay okunabilir, daha kolay anlaşılabilir metinlere dönüştürülmektedir. Bu *değiştirim* sürecinde, hedef metin, kaynak metne bazı sözcüksel ve/veya sözdizimsel eklemeler yapılarak, kaynak metinden belirtilen düzeylerde bazı dilsel yapılar çıkarılarak veya kaynak metindeki yapılar hedef metin okuyucusunun nitelik ve beklentilerine uygun olan eş veya yakın değerli dilsel yapılarla değiştirilerek oluşturulabilir.

En geniş anlamda konu ile ilgili oluşan alanyazına göz atıldığında, bir kaynak metnin belirli amaçlarla hedef metne dönüştürülmesi sürecinde yapılan pek çok dilbilimsel işlem vardır. Kaynak metin ile hedef metin arasındaki ortaya çıkabilen dilbilimsel süreçleri karşılamak üzere tercih edilen *metin değiştirim* terimi, yazıda, ilgili alan yazından farklı olarak, kapsamı genişletilmiş şekilde kullanılmaktadır.

Yazıda, *metin değiştirimin* dilbilimsel süreçlerine dair, anlamsal değiştirim nitelikleri de gösteren söz varlığı, söz dizimi düzeylerinde yapılabilecek dilbilimsel işlemler ile ilgili tespitler, birbirinden bağımsız oluşmuş ilgili alan yazında varolanlara katkılarla birlikte sunulacaktır.

Özetleme (summarization), sadeleştirme (simplification), kısaltma (shortening, abridgement), bölme (splitting), açıklama (paraphrasing), genişletim (elaboration), birleştirme (merge), yerine koyma (substitution) düzenleme? (edition), düşürme (dropping), eksiltme (ellipsis) vb. işlemler sonucunda ortaya kaynak metinden farklı yeniden oluşturulmuş (rewritten, recreated) bir metin çıkmaktadır. Burada sıralanan *değiştirim* işlemlerinden bazıları, başlı başına bir *değiştirim* türü olabilirken (örneğin *özetleme, sadeleştirme, genişletim*), bazıları bir veya birden fazla *değiştirim* türünde karşılaşılan birer *değiştirim* işlemidir (örneğin *kısaltma, bölme, açıklama, birleştirme, yerine koyma, düşürme, eksiltme*). Yazıda, kaynak metnin hedef metne dönüştürülmesi sürecinde ortaya konulan bütün bu işlemleri ifade etmek üzere *değiştirim* (modification) terimi kullanılmaktadır. *Değiştirim*, herbirinin sınırlarını ve niteliklerini gözeterek, hem kaynak metne yapılan eklemeleri (*genişletim, açıklama* gibi), hem kaynak metinden yapılan çıkarmaları (*kısaltma, düşürme* gibi) hem de kaynak metindeki bazı yapıların, hedef metin okuyucusunun nitelik ve beklentilerine uygun olan eş veya yakın değerli yapılarla değiştirilmesini karşılamak üzere kullanılmaktadır.

Bu noktada *metin değiştirim* ve *metin sadeleştirme* arasındaki ilişkiye ve farka değinmekte yarar vardır. Konunun büyük ölçüde ele alındığı çalışma alanı olan dil öğretiminin sunduğu alanyazında, *sadeleştirme* (simplification)¹, *metin değiştirimin* (modification), *genişletim* (elaboration) ile birlikte, iki türünden biridir.² İkinci/yabancı dil öğretiminde, hedef kitlenin anlama düzeyini yukarılara çekmek, öğrenme sürecine olumlu etkide bulunmak üzere kaynak metinde yer alan, hedef kitlenin anlayamayacağı varsayılan sözcükler veya sözcük grupları korunarak bu sözcüksel unsurların, hedef kitlenin anlayacağı varsayılan eş, yakın anlamlı veya açıklaması olan yapılarla birlikte sunulması neticesinde ortaya *genişletilmiş* (elaborated) metin

¹ Metin sadeleştirme ile ilgili geniş bilgi için bkz. Tickoo, M. L. Ed. (1993) *Simplification: Theory and Application*, SEAMEO Regional Language Centre.

² Bkz. Oh, S. Y. (2001). Two Types of Input Modification and EFL Reading Comprehension: Simplification Versus Elaboration. *Tesol Quarterly* 35/1, 69-96.; Yano, Y., Long, M. H. and Ross, S. (1994). The Effects of Simplified and Elaborated Texts on Foreign Language Reading Comprehension. *Language Learning* 44, 189-219.; Young, D. J. (1999). Linguistic Simplification of SL Reading Material: Effective Instructional Practice?. *Modern Language Journal* 83, 350-366.; Ragan, A. (2006) "Using Adapted Text in ELL Classroom", The ELL Outlook March/April, [Online] : http://www.coursecrafters.com/ELL-Outlook/2006/mar_apr/ELLOutlookITIArticle1.htm adresinden 09.03.2013 tarihinde indirilmiştir.; Durmuş, Mustafa (2013a) "İkinci/Yabancı Dil Öğretiminde Sadeleştirilmiş Metin Sorunları Üzerine", *Bilgi* 65 (Yayımlanacak); Durmuş, Mustafa (2013b) "İkinci/Yabancı Dil Öğretiminde Özgün ve Değiştirilmiş Dilsel Girdi Üzerine", *Eğitim ve Bilim*, (Yayımlanacak) .

çıkmaktadır. İlgili alanyazın³, kaynak metinde yer alan ve hedef kitlenin anlayamacağı varsayılan sözcüksel yapıları koruma noktasındaki tercihleri bakımından *genişletim* (elaboration) ile *sadeleştirmeyi* (simplifacation) birbirinden ayırmaktadır. Bu noktada, kaynak metinde yer alan ve hedef kitlenin anlayamayacağı varsayılan sözcüksel yapıların, aslında öğrencilerin sonuçta öğrenmek zorunda oldukları yapılar olduğunu (Yano, Long and Ross, 1994: 191) ve hem öğrencilerin öğrenmek zorunda oldukları özgün (authentic) sözcüksel yapılara maruz kalmalarının sağlanacağı hem de bu yapıların birlikte sunulması ile metnin anlama düzeyinin yukarılara çekileceğine inanılmaktadır. *Genişletim* ve *sadeleştirme* ile ilgili bu işlemler sonucunda *genişletilmiş* (elaborated) metinler, *değiştirime* esas alınan kaynak metinden hacim olarak daha geniş bir metin haline gelirken; *sadeleştirilmiş* (simplified) metinler, öğrencinin anlayamacağı varsayılan yapıların yerine bazen daha kısa veya uzun olan eş veya yakın anlamlı yapıları koymakta, bazen de kaynak metinde yer alan ve metnin anlamını çok fazla değiştirmeyeceği varsayılan yapıları tamamen çıkarma yoluna gidebilmektedir. Bu çalışmada kullanıldığı şekliyle *değiştirim*, söz konusu *değiştirim* sürecinde, yukarıda bahsi geçen başka bazı işlemlerle birlikte, hem *sadeleştirmeyi* hem de *genişletimi* içermektedir.

Metin Değiştirim Kimler İçin Yapılabilir?

Metin değiştirim işlemi, birbirinden farklı amaçlarla birbirinden farklı hedef kitlelere yönelik yapılabilmektedir. Bunlardan ilki, bir dili ikinci dil veya yabancı dil olarak öğrenen özellikle başlangıç ve orta düzey öğrencilerine yönelik yapılan *değiştirim* işlemleridir. Konu ile ilgili bilimsel çalışmalara yönelik en çok veri üreten bu alanda, okduğunu anlama noktasında engellerle karşılaşan ve öğrenme süreçlerinde yoğun kaygılar taşıyan dil öğrencileri için hazırlanan okuma ve dinleme parçaları genellikle bu doğrultuda ortaya konulmaktadır. Krashen'in *anlaşılabilir dilsel girdi* (comprehensible input) kuramını (Krashen, 1985) önemli bir dayanak olarak gören *değiştirilmiş* metin savunucuları, söz konusu hedef kitle için öğrenmenin gerçekleşebilmesinin, sunulan dilsel girdinin öğrencinin mevcut bilgisinin bir adım önünde (I+1) olması gerektiğine inanmakta; bu türden uyumlu içeriklerin de ancak metin değiştirim işlemleri sayesinde ortaya konulabileceği düşüncesini taşımaktadırlar.⁴

³ Konuyla ilgili olarak bkz. Durmuş, agm.

⁴ Sadeleştirilmiş metin kullanımları ile ilgili bir dizi eleştiri sıralanmaktadır. Örneğin, sadeleştirilmiş kolay metinler kısa vadede öğrencilerin anlama düzeyini artırırken, öğrencilerin neler yapabileceklerini görmelerine engel olabilmekte, onların uzun vadede kendine güvenlerine de zarar verebilmektedir. Yine aynı öğrenciler eğer sadece kolay okuyabildikleri metinleri okumayı sürdürürlerse, onların pratik yapmak ve stratejileri uygulamak için bir sebepleri de kalmayabilir. Öğrenciler sadece daha zor metinleri okudukları sürece stratejik düşünmeyi hayata geçirebileceklerdir (Ragan 2006). Ayrıca, sadeleştirme süreci, potansiyel olarak daha az anlaşılır metinler üretmek gibi, bazı istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarabilir. Örneğin, kullanım sıklığı yüksek sözcüklere bağımlı olmak, istemeyerek de olsa daha anlamsız sözcük kullanımlarına yol açabilir. Aynı şekilde sözcüklerin sadeleştirilmesi, daha karmaşık olan yoğun sözcüksel yapıları beraberinde getirebilir. Bu durum, yazarlar sadeleştirme işlemi sezgisel yolla yapıyorsa özellikle de doğru olabilir (Crossley vd., 2012: 90).

Metin değiştirimin hedef kitlelerinden bir diğeri, herhangi bir dil ailesinin farklı bir değişkesinin konuşurları olabilir. Lehçeler arası çeviri/aktarma çalışmalarının konusu olan bu değiştirim işleminde farklı değişkelerin sesbilgisel, biçimbilgisel, sözdizimsel ve anlamsal düzeylerinde zaman içerisinde oluşan dilsel farklılıklar, iki dilin/lehçenin belirtilen düzeylerine dair bilgisi olan uzman kişiler tarafından gözetilerek değiştirim (aktarma) işlemleri gerçekleştirilir.

Metin değiştirim işlemlerinin bir başka hedef kitlesi, alfabe dışında başka bazı nedenlerle, tarihî metinlerini okumakta güçlük çeken aynı dilin modern okurlarıdır. Çeşitli tarihî, dilbilimsel değişmelerin sonucunda aynı dilin konuşurlarının dilleri arasında tarihî süreçte oluşmuş dilsel farklılıkları gözetilen alan uzmanı kişiler, söz konusu hedef kitlenin karşılaştığı dilsel ve psikolojik engelleri dikkate alarak bir dizi dilbilimsel değiştirim işlemi uygulayabilmektedir. Jakobson, çeviri türlerini sınıflandırırken 3 farklı çevirinin olabileceğini belirtir. Bunlar; *diliçi çeviri* (intralingual translation veya rewording), *diller arası çeviri* (interlingual translation veya translation proper) ve *göstergeler arası çeviri* (intersemiotic translation veya transmutation) (2012: 127). Rus dilbilimci Jakobson'un çeviri sınıflandırmasında *dil içi çeviri* (intralingual translation) veya *başka sözcüklerle yeniden ifade etme* (rewording) olarak nitelediği bu değiştirim (aktarma) işleminde hem kaynak hem de hedef metin, aynı dilin ürünüdür. Değiştirim işlemine konu olan ister tarihî bir dilin farklı modern lehçeleri, isterse aynı lehçenin tarihî ve modern biçimleri olsun; bu lehçeler arası ve lehçe içi aktarmalarda kaynak ve hedef metinler pek çok dilsel ortaklık, farklılık ve yalancı eşdeğerlik taşıyabilir. Orijinal bir metin üzerinde, belirli bir hedef kitlenin okuduğunu anlaması için yapılan bir başka işlem çeviridir. Çeviride, genel olarak kaynak metnin hedef metne dönüştürülmesi sürecinde, değiştirim işlemi yapan kişi kaynak metnin ortaya çıkış normlarına sadık kaldığında çeviri kaynak metin normlarının güdümünde kalır. Hedef metin normları esas alındığında ise kaynak metinden sapmalar kaçınılmaz olur (Eker, 2004: 237).

Bir dilin tarihî metinlerinin aynı dilin modern okurları için değiştirimi sürecinde, Türkçe metinler ile ilgili olarak, konuyla belirli ölçülerde ilgili olmak üzere, bilim çevrelerinde gerçekleştirilen bir başka işlem 'metin tenkidi'dir. Metin tenkidi, ele alınan tarihî metnin, tek nüsha ise, özgün veya sonradan yazılmış bir kopya olmasının belirlenmesi; çok nüshalı ise, yazarın elinden çıkmış ilk nüshada olması gerekenlerin seçilip metnin orijinal biçiminin ortaya konulması işlemidir (Tulum, 2000: XX).⁵ Eserin

⁵ "Metin tenkidi, bir eski metni –elde ister tek nüshası, isterse birden çok nüshası bulunsun- önce eksiksiz olarak anlama çabasına dayanan, sonra da ihtiva ettiği bilgi ve kültür unsurlarını ayırıp açıklamak, bunların doğruluk ve değerlerini ortaya koyarak metnin anlamını kesinleştirmek amacıyla gerçekleştirilen iki yönlü tenkit çalışmasıdır." (Tulum, 2000: XIX) Çalışmanın ilk yönü 'iç tenkit'e dayanır ki, bu, her şeyden önce, metnin yanlışlarını bulmak ve düzeltmek sanatıdır; yani maharet, beceri ve ustalık isteyen bir iş sayılır. Bir sanat olduğu kadar bir bilim de olan bu tür tenkit, bir metnin kopyası (sureti) çıkarılırken harekete geçen psikolojik mekanizmayı göz önünde bulundurur; kopya edenin hangi tür yanlışları hangi

yazıldığı tarihle modern dönem arasındaki zaman farkının ortaya koyduğu dil meselelerinin çözümü bir yana, metnin ihtiva ettiği, modern döneme tamamen yabancı, çeşitli eski kültür unsurlarının belirlenmesi ve açıklanması, bunların kaynaklarını tanıyarak metnin icâb ettirdiği ölçüde incelemelerde bulunmayı gerektirmektedir. Özellikle açıklamalara girecek maddelerin belirlenmesinde, bunların bir kısmı (târihî hâdiseler, isimleri açıkça zikredilen târihî, efsânevî şahıslar ve umûmiyetle bütün edebî metinlerde karşılaşılabilecek cinsten unsurlar) açık îmâlara, başka bir deyişle anahtar kelimelere dayandığı halde, büyük bir kısmı (âyet ve hadislere telmîhler, meâlen yapılmış iktibaslar, dînî-tasavvufî terimler, eski ve batıl birtakım ilim dallarına âit bilgi unsurları) birçok konuda –hiç değilse bir ölçüde– mutlak bir ön hazırlığı gerektirecek derecede mübhem ve dağınık olarak eserde yer almış bulunabilmektedir (Tulum, 1971: VII). Tarihî metinlerin, yazıya konu olan değiştirim süreçlerinde, bu tür metin çalışmalarından belirli ölçülerde yararlanmak mümkün olabilmektedir. Klasik Türk kültürü alanyazınında, özgün bir metin üzerinde, belirli veya genel hedef kitleye yönelik olarak yapılan işlemlerden biri, geleneksel ifadesiyle, *metin şerhi* (şerh-i mütun) sayılabilir:

“Temel anlamı bir şeyi kesmek ve içini açığa çıkarmak olan ‘şerh’ sözcüğü, daha sonra ilk anlamını korumakla birlikte anlam genişlemesi ile ‘bir durumu açığa kavuşturmak, müşkil bir meseleyi açıklamak, kapalı ve gizli şeyleri açığa çıkarmak’ gibi farklı anlamlar kazanmıştır.. .. şerh kavramının bulunduğu kavram alanında onunla ilişkili tefsir, haşiye, ta’lik, telhis, tevil gibi başka kavramlar da vardır. .. çeşitli ilim dallarında yazılan eserlerde şerh yerine onun müteradifi olarak tefsir sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Söz ve yazıdaki fazlalıklar ‘bir şeyin kenarı, bir eserin veya yazının bulunduğu sayfanın kenarlarındaki boşluk’ demek olan ‘haşiye’ ise; terim olarak ‘bir metinde ve şerhte geçen ayet, hadis ve özel isim gibi şeyler için sayfa kenarlarında yapılan kısa açıklama’ anlamına gelir. Şerhten farkı daha kısa olması ve eserin tamamına değil genelde bir ibareye açıklık getirmesidir. .. Ayrıca bir eserle ilgili kısa ilave ve açıklamaların adı olan ta’lik; aslında özetleme demek olmakla birlikte, esas metne açıklamaların getirildiği ‘telhis’, bir manayı ihtimallerin en doğru olanı istikametinde açıklamak olan ‘tevil’ de şerh ile ilgili diğer terimlerdir. Birbirleriyle ilişkili olan bu terimlerin hepsi bir metni açıklığa kavuşturma amacına yöneliktir. .. manzum ve mensur olarak yapılan şerhler için belli bir şablondan söz edilebilmekle birlikte şerh edilen metnin dili, muhtevası ve yapısı ile şerh edenin

sebeplerle yapmış, metindeki bozulmaların ne gibi şart ve durumlarda nasıl meydana gelmiş olduğunu ortaya çıkarmaya çalışır... Metin tenkidi çalışmasının ikinci yönüne ‘dış tenkit’ adı verilir. Bu tür tenkit-tozundan toprağından arındırılmış tablonun güzelliğini sergilemek, değerini göstermek üzere uygun bir ışıklı mekâna yerleştirilmesi türünden- *izah* (anlaşılır kılma), *şerh* (ayrıntılı olarak açıklama) ve *tefsir* (yorumlama) yoluyla metnin ihtiva ettiği bilgileri, tarih ve kültür unsurlarını ortaya çıkarmak, ayrıca bunların değerini belirlemek, doğruluk derecelerini irdelemek ve yorumlamaktır.” (Tulum, 2000: XIX-XX)

kişiliği, ayrıca şerhin yönelik olduğu okuyucu kitlesi gibi sebepler de o metne uygulanacak şerh usulünde rol oynar. Manzum olan şerhlerde metnin açıklanması önde gelir. Kelime ve gramer açıklamalarına yer verilmez. Bazen asıl metnin vezninin kullanıldığı da görülmektedir. Mensur olanlarda ise filolojik izahlar ağır basar. İbareleri oluşturan kelimeler önce açıklanır, gramer izahları gerekiyorsa verilir. Daha sonra kelime boyutundan ibare boyutuna geçildiği de görülür. Şerh edilen metin bir inanç sistemi açısından önemli ise kullanılan terimler ve kavram alanı o şerhi belli bir bakış açısına göre şekillendirir.” (Saraç, 2006: 121-125)

Yetişkinler için üretilmiş metinleri, o dili ana dil olarak konuşan çocuklara yönelik değiştirim işlemleri de bu alandaki çalışmaların konusu olabilmektedir. Konuyla ilgili değiştirim sürecinde kaynak metnin büyük ve küçük ölçekli yapısında ortaya konulan dilbilimsel işlemler, diğer benzer alanlarda olduğu gibi deneysel ve uygulamalı dilbilimin verilerinden yararlanılarak gerçekleştirilebilmektedir.

Metin değiştirim yine, konuşma yitimi (aphasia), yazı okuma bozukluğu (dyslexia) gibi doğal sebeplerle veya hastalığa bağlı olarak, ayrıca felç gibi beyin hasarları olarak meydana gelmiş, bilişsel bozukluklar gösteren kişilere yönelik de yapılabilir. Nitekim, uzun cümleler, birleşik cümleler, ‘gömülü’ cümlecikler, edilgen yapılar, kurallı olmayan sözdizimi, kullanım sıklığı düşük söz varlığı ve başka unsurlar dil bozukluğu olan okuyucular için de metin karmaşıklığını artırıcı unsurlardır (Margarido vd., 2008: 315; Siddharthan, 2004: 24; Specia, 2010: 30).

Okuma becerileri bakımından düşük yeterlilikteki okuyuculara yönelik olarak da sadeleştirme türünde metin değiştirim yapılabilir (Siddharthan, 2004: 24; Specia, 2010: 30).

Farklı hedef kitlelere, farklı amaçlara yönelik olarak gerçekleştirilebilecek *metin değiştirim* işlemlerinde, yapılan uygulamaların pek çok dilsel ortak yönü bulunmaktadır. Uygulamada ortaya çıkabilecek farklılıklara yeri geldikçe işaret edilmekle birlikte, belirtildiği gibi, metin değiştirimde yapılan işlemler, dolayısıyla da kullanılacak terimler bakımından pek çok ortaklıklar bulunmaktadır.

Metin değiştirim işlemlerinde yaygın şekilde *sezgisel* (intuitive) yaklaşımın belirleyici olduğu görülmektedir. Bu noktada değiştirim işleminin niceliği ve niteliğini belirleyen kişiye, neler yapıldığında hedef kitlenin anlama düzeyinin yukarılara çekilebileceğini gösteren deneyimlerin rehberlik ettiği görülmektedir. Sezgisel değiştirimin, özellikle ikinci/yabancı dil öğretimindeki metinlerin dönüştürülmesi konusunda en yaygın strateji olduğu anlaşılmaktadır (Crossley vd. 2011: 86). Bununla birlikte, yukarıda belirtilen hedef kitlelerin dil yeterlilikleri ile malzemeler arasında bir düzey uygunluğunu belirleme amaçlı eşleştirme ve okuma malzemelerinin zorluk

düzeylerini belirlemede tutarlı olsalar da, tarafsız zorluk düzeyi ölçümleri ile karşılaştırıldığında, sezgiye dayalı uygulamaların düzey belirlemeleri yetersiz ve eksik kalabilmekte; bu uygulama, özellikle ikinci/yabancı dil öğrenimi alanında ifade edildiği gibi, eğer eğitim almamış kişiler tarafından yapılırsa da güvenilir olmaktan çıkabilmektedir (Aziz vd. 2010: 216).

Metin Değiştirimin Dilbilimsel Süreçleri

Çalışmanın bu bölümünde, yukarıda belirtilen birbirinden farklı nitelikteki hedef kitlelerin her biri için özel değiştirim süreçlerine odaklanılmayacaktır. Bunun yerine, genel olarak metin değiştirim süreçlerinde, kaynak metnin dili üzerinde yapılabilecek sözcüksel ve sözdizimsel değişiklikler, değiştirim türleri ve işlemleri gözetilerek tanımlanmaya çalışılacak; bunlara ek olarak dilbilgisel düzeyde çekimle ilgili noktalar da yeri geldikçe belirtilecektir.

Metin değiştirim sürecinde sözcüksel ve sözdizimsel işlemleri toplu halde sıralamadan önce, bazı değiştirim türlerine ve işlemlerine özel olarak değinmek gerekmektedir. Bu değiştirim tür ve işlemlerinde yapılan uygulamalara bakıldığında da, hem sözcüksel hem de sözdizimsel işlemlerin birlikte yapılabildiği görülmektedir.

Metin değiştirim türlerinden, bir başka ifade ile bu süreçte tercih edilen tekniklerden biri *özetleme* kabul edilebilir. Bu noktada, sınırlarını daha belirgin hale getirebilmek için metin özetleme ile metin sadeleştirme arasındaki benzerliklere ve farklılıklara değinmekte yarar vardır. Bazı dile dayalı uygulamalar yoluyla aynı dilde değiştirim gerçekleştiren iki türde, bu değiştirim işleminin sonunda, ortaya farklı nitelikte metinler çıkmaktadır. Siddharthan'ın ifade ettiği gibi, metin sadeleştirme, dilbilgisel karmaşıklığı azaltırken diğer taraftan metin içeriğindeki bilgiyi korumaya çalışır. Metin özetleme ise sadece en önemli olanları koruyup metin içeriğindeki bilgileri çok büyük ölçüde/keskin bir şekilde azaltmayı amaçlar. Bunun da ötesinde *metin özetleme*, orijinal metindeki geniş bilgi cümlelere sıkıştırıldığından, bir taraftan en yüksek oranda içerik bilgisinin özet cümlede bir araya getirilmesi bir taraftan da dilbilgisel karmaşıklığın artmasıyla sonuçlanmaktadır (2004: 46). Bu durumda *özetleme*, daha az önemli kabul edilen dilbilgisel unsurları metinden çıkarmayı, *sadeleştirme* öğrencinin/okuyucunun anlamasını güçleştireceğine inanılan bu tür dilbilgisel unsurların yerine hedef kitlenin düzeyine uygun eş görevli dilbilgisel yapıları kullanmayı seçebilmektedir.⁶ Buna göre *özetleme* sürecinde, adları ve eylemleri nitelemek üzere kullanılan çoklu niteleyiciler, örneğin sıfat fiil, zarf fiil ve edat grupları metinden çıkarılırken; sadeleştirme sürecinde, hedef kitlenin anlama düzeyinin üzerinde olması halinde bu yapıların yerine söz konusu dilbilgisel yapıların düzeye uygun biçimleri olarak eş görevli, eş anlamlı yapılar tercih edilmektedir (Siddharthan, 2004: 24).

⁶ Özetleme, metinde önemli fikirleri belirlemek ve metni tutarlı bir şekilde kısaltmaktır. (Akyol, 2006: 42) Günay'ın ifadesiyle, "Özet yaparken, metinde geçen temel düşünce ve eylemleri, ayrıntı ya da gereksiz olandan ayırmak gerekir. Ayrıntı ya da anlatı için birinci derecede önemli olmayan, aksesuar olan şeyler metnin anlamını bozmayacak kısımlardır." (2003: 116)

Metin değiştirim sürecindeki işlemlerden bir diğeri *kısaltma* olarak görölmektedir. *Kısaltma* da, bazı noktalardan *sadeleştirmeye* karşılaştırılabilir. İçerdikleri bazı sözcük veya sözcük gruplarının cümlelerden çıkarılması ve bununla birlikte cümlelerin kısaltılması sonucunu ortaya çıkarması bakımından *sadeleştirme* ve *kısaltma* benzerlik gösterir. Ancak, örneğin sözdizimsel sadeleştirmeden farklı olarak cümle kısaltma için kaynak metnin içeriğindeki bilginin ve dilbilgiselliğın korunması gerekli değildir. Bunun sebebi, cümle kısaltmanın amacının, metnin daha az önemli kabul edilen parçalarını dışarıda bırakarak, kişiye okuma zamanını kısaltma yönünde yardımcı olmak istemesidir. Bu, düşük okuma basamağındaki kişilere metni daha iyi anlayabilmelerini sağlamaya yardım amacını taşıyan sadeleştirmeden farklı bir durum sergilemektedir (Siddharthan, 2004: 25).

Metin değiştirim türlerinden kabul edilebilecek olan *sadeleştirme* ve *genişletim*, yine bu süreçte ortaya çıkardıkları niteliksel ve niceliksel özellikler, bunun yanında diğer değiştirim işlemleriyle sınırları bakımından göz önünde bulundurulmalıdır.⁷

Dilbilimsel sadeleştirmenin bir başka ilkesel tekniği, *açıklama* kabul edilebilir. Bu, sınırlı bir sözcük listesinin kullanımı yoluyla ortaya çıkar. Sözcük listesi, orijinal sözcükler ve ifadeler için az sayıda tam karşılık olabilecek eş anlamlı yapı sunacağından, sadeleştirilmiş yapı, bir açıklama olmak durumunda bulunacaktır. Bu durumda da sonuç genellikle (sözcük, bir ifade ile yer değiştireceğinden) genişleme şeklinde kendini gösterecektir (Honeyfield, 1977: 433). Bu durumda *açıklama* ile *genişletim* arasındaki farkı belirtmek gerekir. *Açıklama*, hedef kitlenin anlamasının önünde engel olarak görölen sözcüksel yapıların yerine onların eş anlamlısı olan veya bir ifade şeklinde bu sözcükleri açıklayan sözcük veya sözcük gruplarının kullanımı ile ortaya çıkmaktadır.⁸ *Açıklama*, bu yönüyle bir *değiştirim* işlemi olarak kabul edilebilir. Buna örnek olan kullanımlara hem ana dilli ortamda üretilmiş metinlerin belirli özel hedef kitle kaygıları gözetilerek yine anadilli okurlar için değiştirilmesi/sadeleştirilmesi sürecinde hem de ana dilli ortamda üretilmiş özgün metinlerin o dili yabancı/ikinci dil olarak öğrenenlere yönelik değiştirilmesi/sadeleştirilmesi sürecinde yer verilebilir. Buna karşılık *genişletim*, bir *değiştirim* türü olarak kabul edilebilir. *Genişletim*, hedef

⁷ Dil öğretiminde öğrenciye sunulan sadeleştirilmiş ve genişletilmiş metinlerle bu metinlerin öğrencilerin okuduklarını anlamaları üzerindeki etkilerine dair yapılan uygulamalı çalışmaların sonuçları, konuya dair bir tutarsızlığı işaret ediyor görünmektedir. Değiştirilmiş metinlerle ilgili bu tutarsız görölen değerlendirmelerin, metinlerdeki değiştirilmiş söz varlığı ve söz dizimine yönelik potansiyel dezavantajları işaret ettiği düşünölebilir (Kim and Snow 2009: 133). *Sadeleştirme* ve *genişletim* ile ilgili bkz. Durmuş (2013b).

⁸ Vardar, *açıklamayı*, "Anlamına bir değişiklik getirmeden bir birim ya da tümceyi, betiği açıklayan ve kalkış noktasındaki biçimden daha uzun olan söz." şeklinde tanımlamakta, sözlüklerdeki tanımları, bunun bir örneği olarak ortaya koymaktadır. Vardar, aynı çalışmada bir de, Z. S. Harris'in dönüşümsel dilbilgisinde, söze yeni bir bilgi katmayan (örn. Çocuk uyudu. → Çocuğun uyuması) *açıklamalı dönüşüm* (paraphrasing transformation) kavramından bahseder (2002: 11-12).

kitlenin anlamasının önünde engel olarak görülen sözcüklerin veya ifadelerin korunarak onların yanında söz konusu orijinal/özgün sözcüklerin veya ifadelerin açıklama yoluyla genişletilmiş biçimlerinin bir arada kullanımıyla ortaya çıkmaktadır. *Genişletimde*, orijinal/özgün biçimin korunması esastır. Orijinal/özgün biçimin yanında söz konusu biçimin hedef kitlenin anlayabileceği eş anlamlısı olan sözcük veya ifade ile birlikte verilmesi gerekir. Bu özelliği *genişletimi*, *açıklamadan* ayırmaktadır. Hedef kitlenin anlayamayabileceği düşünülen sözcüğün veya ifadenin, eş veya ifade şeklinde açıklanmış biçiminin bir arada sunulmasının gerekçesi, bu sözcük veya ifadelerin, hedef kitlenin nihayetinde maruz kalması ve öğrenmesi gereken yapılar olduğunun kabul edilmesidir. Ayrıntılandırma olduğu gibi özgün ve genişletilmiş biçimin bir arada sunulması, dil öğretimi alanında kendisine kullanım alanı bulabilen bir uygulamaya işaret etmektedir. Diğer taraftan açıklama, hem dil öğretimine hem de ana dil konuşurlarına (tarihi metinlerin aynı dilin modern konuşurlarına veya ana dilli yetişkinlere yönelik metinlerin çocuklara) yönelik çalışmalarda tercih edilen bir uygulama kabul edilebilir. Her iki durumda da dönüştürülmüş metin, orijinal biçiminden genellikle daha geniş, hacimli olmaktadır.

Metin değiştirimin dilbilimsel süreçlerine dair, bu veri ve değerlendirmelerin yanı sıra, genel hükümlere bazı yayınlarda yer verilmektedir. Bu yayınlarda örneğin, metin değiştirimin iki gruba ayrılabilceği; bunların, daha az karmaşık söz varlığı ve söz dizimi şeklindeki *sadeleştirme* ile bilinmeyen dilbilimsel unsurların bazı eklemeler yapılarak ve açık hale getirilerek giderildiği *genişletim* olduğu belirtilmektedir (OH, 2001: 70). *Genişletim* yoluyla yapılan *değiştirim* ve iletişimin tematik yapısının açık bölümlendirmesinin anlamayı arttırdığı; ancak, *sadeleştirilmiş* söz dizimi ve söz varlığı şeklindeki dilbilimsel sadeleştirmenin ise bunu yapamadığı (OH, 2001: 70) yönündeki açıklamada yine söz konusu dilbilimsel süreçlere dair genel hükümler yer almaktadır.⁹ Bir başka çalışmada, önceden belirlenmiş *sadeleştirme (değiştirim)* işlemleri şöyle sıralanmaktadır:

- Sadeleştirilmemiş olan yapıları korumak
- Bilinmeyen veya karmaşık olan sözcüksel yapıları bilenen, daha az karmaşık olan sözcüksel yapılarla değiştirmek
- Deyim veya bağdaştırma şeklindeki sözcük gruplarını; söylemin, konuşmanın anlamayı güçleştirecek bazı belirteçlerini/işaretleyicilerini değiştirmek
- Sözdizimini kurallı yapı haline getirmek
- Edilgen yapılı cümleleri etken çatılı hale getirmek
- Cümleciklerin yerini değiştirmek veya karmaşık yapılar ise basit yapılara dönüştürmek

⁹ *Sadeleştirme* özelinde yapılan *metin değiştirim* uygulamaları ve bunların değerlendirilmesi ile ilgili olarak ayrıca bkz. Leow, Ronald P. (1997) Simplification and Second Language Acquisition, *World Englishes* (16/2), 291-296.

- Cümleleri bölmek veya
- (Cümleleri) birleştirmek
- Cümleleri veya cümlelerin bir kısmını düşürmek/atmak (Specia, 2010: 32).

Metin değiştirimin dilbilimsel süreçlerine dair, anlamsal değiştirim nitelikleri de gösteren söz varlığı, söz dizimi düzeylerinde yapılabilecek dilbilimsel işlemler ile ilgili tespitler ana hatlarıyla aşağıdaki gibi ortaya konulabilir.

Söz Varlığı Düzeyinde Değiştirim

Ana hatlarıyla, değiştirim sürecinde yapılabilecek dilbilimsel işlemlere bakıldığında; hedef kitlenin bilmediği veya anlamasını güçleştireceği varsayılan sözcük veya sözcük grupları metinden çıkarılabilir. Bunlar, düşük frekanslı (kullanım miktarı, oranı düşük) sözcükler olabilir. Öğrencinin anlamasını güçleştiren sözcükler, uzmanlık ile ilgili veya deyimsele anlamlar içeren sözcükler olabilir. Seyrek kullanılan sözcüklerin yerine, hedef dilde daha yoğun olarak kullanılan ve teknik olmayan, başlangıç düzeylerinde hedef dilin temel/basit ve kullanım sıklığı yüksek sözcükleri veya anlaşılması güç olduğu düşünülen sözcüklerin, iletideki anlamı karşılama durumuna göre, eş veya yakın anlamlıları tercih edebilir. Bu tür sözcük veya sözcük gruplarını metinden çıkarma, genellikle, orijinal metinde daha az önemli olduğuna inanılan söz konusu yapıların çıkarılmasının, metnin ilgili bölümünün iletisini olumsuz etkilemeyeceğine inanılan durumlarda geçerlidir. Metin değiştirim işini uzman olarak yapan kişilerin bu işlemi yapabilmek için ihtiyaç duydukları unsurların ilk akla gelenlerinden biri, farklı düzeylerdeki öğrenci kazanımlarına dair oluşturulmuş sözcük listeleridir. Bu türden bir tercih, hedef kitlenin dil yeterlilik düzeyi ve bu kişiler için yürütülen programla uyumlu söz varlığını belirleyici standart sözcük sıklığı listeleri oluşturma isteği ve sonucunu beraberinde getirebilir (Honeyfield, 1977: 431-2). Metin değiştirim sürecinde sözcük kullanımı konusunda sözcük listeleri, metin hazırlayıcılara önemli ölçüde yardımcı olabilir. Standart dillerin kullanım miktarları ve kullanım sıklıklarına göre oluşturulmuş sözcük listeleri¹⁰ aracılığıyla da; özellikle dil öğretiminde hedef kitleye, hedef dilin kullanılan biçimleri sunulabilir. Metin değiştirim uzmanlarının, dil öğretiminde hedef kitlenin düzeyine göre tema ve alt temalarda işlenen konulara yönelik bu listelerden yararlanarak kendilerinin söz varlığı oluşturmaları da mümkün olabilir. İlgili tema ve alt temalar oluşturulurken sözcüklerin, hedef kitlenin düzeyi ilerledikçe, ikinci, üçüncü ve daha sonraki anlamları esas alınarak metinler oluşturulabilir.

İkinci/yabancı dil öğretiminde kullanılan okuma malzemelerinin söz varlığı düzeyinde *değiştiriminde* dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, yan anlamlarıyla

¹⁰ Örneğin, Göz, İlyas (2012) *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.; Ölker, Gökhan (2011) *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Kömen Yayınları.

kullanılan sözcüklerdir. Temel anlamlarıyla kullanılmayan bu sözcüklerin, öğrenci tarafından anlaşılma durumu karşısında, metni sadeleştiren kişilerin aynı anlamı temel anlamı olarak karşılayan sözcüklerden yararlanması sadeleştirme sürecinde bir yol olabilir.

Dil öğretiminde metin değiştirim sürecinde, kullanım sıklığı düşük sözcüklerden kaçınmanın yanı sıra, basit sözcük kullanımında yararlanılabilecek yollardan biri de, metnin söz varlığını, farklı sözcük sayısının toplam sözcük sayısına oranı (type-token ratios) bakımından hedef kitlenin yeterlilik düzeyine göre oluşturmak sayılabilir.

Kaynak ve hedef metin arasında somut ve soyut sözcük oranlarına, aynı zamanda sözcüklerin temel anlam ve yan anlam oranlarına genel olarak dikkat edilebilir. Sözcük türlerinin çeşitliliği ve oranlarına, nitekim hikaye gibi metinlerdeki kurguya ve edebî nitelikteki anlatımlara sadık kalarak ad-eylem, adlaştırma, ortaç ve ulaçların düzeye uygun olanları azamî ölçüde korunabilir; bununla ilişkili olarak sözcüksel yapıların uygunluğu ölçüsünde, kaynak metinde en çok yinelenen sözcüklere sadık kalınabilir. Diğer taraftan, zarffiilli yapıların düzeye uygun olması halinde korunması aksi halde bu tür tümceler, iki bağımsız tümce veya bağlaçla birbirine bağlanmış iki bağımlı tümceye ya da tek sözcük veya ikileme biçimindeki sözcüklerden oluşan zarflara dönüştürülebilir. Bütün bunlara ek olarak söz varlığı oluşturulurken aynı kavram alanından, öğrencilerin anlama düzeylerine uygun sözcüklerin oluşturacağı eşdizimsel bütünlük, öğrencilerin metni anlayarak ve edebî zevki alarak okuma yapabilmesi bakımından önemlidir. Ayrıca, aynı kavramsal alana ait sözcüklerin, içeriğin bütünlüğünün korunabilmesi için, sadeleştirilmiş metinde yer almasına dikkat etmek gerekir.¹¹

Sözdizimi Düzeyinde Değiştirim

Kullanım sıklığı yüksek olan sözcüklerin kullanılması konusundaki yaklaşım genel olarak sözdizim için de geçerlidir ve bu noktada kaynak metindeki düzeye uygun dilbilgisel yapıların korunmasına dikkat edilmelidir.

Olabildiğince kurallı söz dizimi tercih edilmeli; söz varlığı düzeyinde olduğu gibi, yine söz dizimi düzeyinde de, hedef kitlenin bilmediği veya anlamasını güçleştireceği varsayılan sözcük grupları, cümleler metinden çıkarılabilir (OH, 2001: 70).

¹¹ Türkçe edebî metinlerin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması ve bu yönde bir sadeleştirme denemesi olarak bkz. Bakan, Hande (2012) *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Bir Sadeleştirme Denemesi: Sait Faik Abasıyanık, 'Meserret Oteli'*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bu çalışmada metnin büyük ölçekli yapısının sadeleştirilme sürecinde nasıl değerlendirilebileceğinin yanı sıra küçük ölçekli yapısı içinde bağlaşıklığı sağlayan unsurların (yineleme (recurrence), eşdizimlik (collocation), gönderim (reference) (artgönderim ve öngönderim), değiştirim (substitution), eksilti (ellipsis), bağlaçlar, koşutluk (parallelism) örgeler ve izlek (patterns and themes), sezdirimler ve çıkarsamalar (implications and inferences) dilbilgisel eylem zamanları) sadeleştirilme sürecinde alabileceği biçimler sıralanmaktadır. Metinde büyük ve küçük ölçekli yapı ile metin çözümlemelerinde kullanılan diğer terimler için bkz. Günay, 2003.

Cümleciklerin yerini değiştirmek veya karmaşık yapılar ise basit yapılara dönüştürmek gerekebilir. Diğer taraftan, içerikle ilişki kurmayı ve cümleyi anlamayı kolaylaştırmak amacıyla bazı sözcükleri öncelemek söz konusu olabilir. Örn. Uzun bir sıfat fiil grubuyla nitelenen ad, değiştirilmiş cümlede başta ve yalın özne olarak kullanılabilir (Yano, Long and Ross 1994: 193). Bunlara ek olarak, zamirli göndermeleri isimli ifadelerle dönüştürmek de anlamayı kolaylaştırabilir (Aziz vd. 2010: 216). Cümlede yükleme getirilen kip eklerinin, olabildiğince aza indirilmesi, özellikle başlangıç düzeylerinde ise yine olabildiğince standart hale getirilmesi gerekebilir.

Tek bir cümle içerisinde birleştirilebilecek cümleleri birleştirme yoluna gidilebilir. Bu noktada ilginç konulardan biri içeriğin birleştirilmesi (content conflation) meselesi üzerindedir (Siddharthan 2004: 25).

Cümle uzunlukları kısaltılabilir; yine kısaltma amacıyla, hedef kitlenin bilmediği veya anlamasını güçleştireceği varsayılan cümle, birden fazla cümleye bölünebilir (Honeyfield 1977: 432; Petersen and Ostendorf 2007: 69; Aziz, Fook ve Alsree 2010: 216). Cümlelerin nasıl birleştirilebileceğini yöneten yerleşik uygulamalar, ayrıca, onları bölme için de kullanılabilir. Daha ayrıntılı olarak, birleşik cümle, herbiri tek bir ana düşünceyi ifade eden, olabildiğince etken çatılı olarak kullanılan ve de seyrek kullanılanların yerine daha yoğun kullanılanların tercih edildiği birkaç bildirme cümlesi biçiminde yeniden yazılabilir. (Siddharthan 2004: 25-26). Tabii bu noktada, bölünmeyle birlikte tümce sayısında belirli bir artışın olabileceğine, bu artışın da karmaşık tümce sayısı azalırken buna karşılık basit tümce sayısının artması şeklinde kendisini gösterdiğine dikkat etmek gerekir. Ayrıca, anlamının önünde engel oluşturabilecek uzun tasvir ifadeleri kısaltılabilir (Petersen and Ostendorf 2007: 69; Ragan 2006, Urano 2000). Bu noktada, sözdizimsel sadeleştirmeden farklı olarak cümle kısaltma için orijinal metnin içeriğindeki bilginin ve dilbilgiselliğin korunmasının gerekli olmadığını belirtmek gerekir. Bunun sebebi, cümle kısaltmanın amacının, metnin daha az önemli kabul edilen parçalarını dışarıda bırakarak, kişiye okuma zamanını kısaltma yönünde yardımcı olmak istemesidir (Siddharthan 2004: 25).

Cümlelerdeki sözcük türlerinin ve ögelerin çeşitliliğine, içerikteki iletinin okuyucuya doğru aktarılabilmesi için, düzey el verdiği ölçüde, sadık kalmaya çalışmak gerekir. Bu amaçla; sıfat, zarf, ad, zamir gibi sözcük türlerinin; özel adların; diğer taraftan sıfatfiil, zarffil, bağlaç grubu, edat grubu gibi sözdizimsel yapılar, hedef kitlenin yeterlilik düzeyine göre, korunabilir (Petersen and Ostendorf 2007: 71).

Eksilteli cümlelerin, okuyucunun cümledeki göndermeleri veya tamamlayıcı dilsel unsurları karşılayamama durumu söz konusu olacaksa, bu türden gerekli durumlarda, uygun tamamlayıcı sözcük veya sözcük grubu kullanılarak, açık ve belirli hale getirilmesi yoluna gidilebilir. Ayrıca, sezdirimlerin, çıkarsamaların,

artgönderimsel bağlantıların belirgin hale getirilmesi de gerekebilir (Honeyfield 1977: 432).

Hedef dilde okuma yapan öğrencinin, metni anlaması, edebî metin söz konusu ise otantik metne has estetik özelliklerin gözetilmesiyle edebî zevk alması beklenir. İçerikteki heyecan, merak gibi unsurlarına korunmasına, özgün metnin tür özelliklerinin genel olarak korunmasına, örneğin anlatı metinlerinde sıklıkla kullanılan “dedi, demiş vb” dilsel unsurların muhafaza edilmesine dikkat etmek gerekebilir (Bakan 2012: ??). Metnin büyük ölçekli yapısı içinde bağlaşıklığı sağlayan unsurlar bakımından ise, değiştirim sürecinde, özgün metindeki başlığa, konuya ve amaca, durum ve olay örgüsüne, benzetmelere, yorumlara, çıkarımlara, zaman görünümüne sadık kalınmalı (Bakan 2012).

Değiştirim sürecinde, özellikle ilgili alanda faaliyet gösteren yayıncılar, ortaya konulan dilbilimsel uygulamalara ek olarak, metnin konu içeriğini, anlaşılması için gerekli olan kültürel arka plana dair bilgileri ve metnin yazınsal değerini dikkate almak zorundadır (Lotherington & Wolosyzn 1993: 141; Crossley vd. 2012: 91). Bu konuda verdiği örnek ile Ragan, dil öğretim sürecinde malzeme üretiminde belirli bir yönleme bağlı kalmak yerine hedef kitlenin niteliği gözetilerek o durum için uygun olan yöntemi tercih etmenin önemini ifade eder. Buna göre, ‘Amerika tarihinde altına hücum’ ile ilgili bir metin konusunda, Amerikalı olmayan, dolayısıyla konu ile ilgili yeterli ön bilgiye sahip olmayan öğrencilerin karşılaşabileceği güçlüğü üstesinden gelmek için *genişletilmiş* bir metin daha uygun olabilir. Konu ile ilgili temel ön bilgiyi, yine temel söz varlığı ile birlikte ek olarak metne dahil etmek, metni doğrudan veya sadece mevcut söz varlığını sadeleştirerek sunmaktan daha yararlı olabilir (2006) .

Metin değiştirim konusunda üzerinde durulan hususlardan biri, metnin uzunluğunun anlama üzerindeki etkisidir. Bu noktada pek çok sadeleştirilmiş metnin orijinal hallerinden kısa olduğu; o nedenle, cümlelerin bazı parçalarını atarak metin özetlemenin, sadeleştirme sürecinde potansiyel bir adım olduğu görülmektedir. Ancak, bu soruyu öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmanın çıkış noktası kabul eden araştırmacılara göre, metnin uzunluğunun öğrencilerin okuduğunu anlaması üzerinde çok büyük bir etkisi yoktur ve dolayısıyla bu, çok da gerekli olmayabilir (Yano vd. 1994; Oh 2000; Urano 2000; Mehrpour & Riazi 2004). Diğer taraftan, bazı teknikler, özetleyici kısa metinler olarak sonuçlanan fakat hâlâ çok zor olan karmaşık cümleleri seçebileceği için bu, sadeleştirme için yalnız başına yetersiz olabilir. Bazı araştırmacılara göre ise, metnin dilbilgisel özelliklerini değiştirerek yapılan sadeleştirmede genel baskı oranı, basitçe/sadece düşen cümleler yoluyla elde edilmiş olanlardan daha yüksek olabilir (Petersen - Ostendorf 2007: 69). Bu sonuçlar, büyük ölçüde yetişkinler üzerine yapılan deneysel çalışmalarla ortaya konulmuştur. Söz konusu hedef kitleye yönelik cümle uzunluklarını kısaltma ve sadece kısa, basit cümlelerden oluşan metin parçaları sunma, hedef kitlenin ilgisinin yanı sıra algılama düzeyinin de uzağında kalabilir. Bu çalışmaların ortaya koydukları ortak hüküm, “yabancı dil öğrencisine ağır işitiyormuş gibi yaklaşmama” yönündeki uyarıya benzer bir uyarı olarak algılanabilir (Durmuş 2013b).

Konuyla ilgili olarak akla gelen sorulardan bir diğeri de, *değiştirimin* sınırlarının ne olması gerektiği ile ilgilidir. Dönüştürülmüş metin, hangi durumda özgün metinden tamamen uzaklaşmış olur? Bu noktada örneğin, sadeleştirme sürecinde kaynak metindeki bazı anlam nüansları kaybolabileceğinden, bu değiştirim işlemlerinin, yasal metinler gibi bazı metinler için çok uygun olmayabileceği hesaba katılmalıdır (Chandrasekar vd. 1996: 1041). Bunların kesin olarak sınırlarını ve ölçütlerini ortaya koymak mümkün değildir ancak bazı ölçütler, çok genel anlamda, sınırları daha belirgin hale getirmek adına dikkate alınabilir. Bunlardan biri, özgün metnin iletisini, diğeri de estetik değerini *değiştirilmiş* metinde mümkün olduğu ölçüde korumaktır. Bir başkası da, özgün metindeki dilbilgisel unsurlarla tür ve oran bakımından paralellikleri, hedef metinde korumaktır. Ayrıca, hedef dilde, doğal ve gerçekçi anlatım özelliklerinden uzaklaşmadan *değiştirim* yapmak gerekir. Tüm bu ölçütlerin dikkate alınması, *değiştirilmiş* metnin yapaylık düzeyini de azaltacaktır.

SONUÇ

Bir kaynak metnin belirli amaçlarla bir hedef metne dönüştürülmesi sürecinde yapılan pek çok dilbilimselin işlem olabildiği; okuyucu hedef kitlenin anlamasını güçleştirdiğine inanılan, kaynak metnin içeriğindeki özellikle sözcüksel, sözdizimsel ve anlamsal unsurların çeşitli dilbilimsel işlemler yoluyla daha kolay okunabilir, daha kolay anlaşılabilir metinlere dönüştürülebileceği; bu *değiştirim* sürecinde, hedef metnin, kaynak metne bazı sözcüksel ve/veya sözdizimsel eklemeler yapılarak, kaynak metinden belirtilen düzeylerde bazı dilsel yapılar çıkarılarak veya kaynak metindeki yapılar hedef metin okuyucusunun nitelik ve beklentilerine uygun olan eş veya yakın değerli dilsel yapılarla değiştirilerek oluşturulabileceği yazının genelinde ifade edilmektedir. Bu noktada, kaynak metin ile bu metin üzerinde yapılan bir dizi dilbilimsel değişiklik sonucunda ortaya çıkan hedef metin arasındaki ilişkiyi karşılamak üzere tercih edilen *metin değiştirim* terimi, yazıda kapsamı genişletilerek kullanılmaktadır. Terimin söz konusu kapsamı ile ele alınması, bu yönüyle ilgili alan yazın için bir öneri niteliği taşımaktadır. Diğer taraftan, *metin değiştirim* terimini ele alan yazı, konuyla ilgili pek çok terimi de ilk kez bir araya getirmeye çalışmakta; bu yönüyle de konu, okuyucunu dikkatine sunulmaktadır.

Yazıda, *metin değiştirimin* dilbilimsel süreçlerine dair, anlamsal değiştirim nitelikleri de gösteren söz varlığı, söz dizimi düzeylerinde yapılabilecek dilbilimsel işlemler ile ilgili tespitler ana hatlarıyla ortaya konulmaktadır. Burada belirtilmelidir ki, hem söz varlığı hem de sözdizimi düzeyinde her bir dilbilimsel işlem için örnekler verilmemiştir. Yukarıda sıralanan çok sayıda dilbilimsel işlemin her biri için, kaynak ve hedef metindeki değiştirilmiş biçimleri örneklendirmek, başka müstakil çalışmalarla mümkün olabileceğinden, bunların bir makale sınırları içerisinde ele alınması ise söz konusu olamayacağından, belirtilen dilbilimsel işlemlerin, açıklama yoluyla, ortaya konulmasına çalışmakla yetinilmiştir. Dolayısıyla, yazı genelinde ele alınan değiştirim

türleri ve her bir değiştirim türünde yapılabilecek dilbilimsel işlemlerle ilgili kuramsal bilgi ve açıklamaları bütünleyecek uygulamalar, daha geniş ve müstakil çalışmalara bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKYOL, Hayati (2006) *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Ankara: Kök Yayıncılık.
- AZİZ, Anealka, FOOK, Chan Yuen ve ALSREE, Zubaidah (2010). Scientific Structural Changes within Texts of Adapted Reading Materials, *English Language Teaching* 3, 216-223.
- BAKAN, Hande (2012). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Ölçütler Çerçevesinde Bir Sadeleştirme Denemesi: Sait Faik Abasıyanık, 'Meserret Oteli'*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- CHANDRASEKAR, R.; DORAN, Christine; SRİNİVAS, B. (1996). Motivations and Methods for Text Simplification, *Proceedings of the Sixteenth International Conference on Computational Linguistics (COLING '96)*, 1041-1044.
- CROSSLEY, Scott A., ALLEN, David, and MCNAMARA, Danielle S. (2011). Text readability and Intuitive Simplification: A Comparison of Readability Formulas, *Reading in a Foreign Language* 23/1, 84-102.
- CROSSLEY, S.A., ALLEN, D., and MCNAMARA, D. S. (2012). Text Simplification and Comprehensive Input: A Case for Intuitive Approach. *Language Teaching Research* 16/1, 89-108.
- DURMUŞ, Mustafa (2013a). İkinci/Yabancı Dil Öğretiminde Sadeleştirilmiş Metin Sorunları Üzerine, *Bilig* 65 (Yayımlanacak) .
- DURMUŞ, Mustafa (2013b). İkinci/Yabancı Dil Öğretiminde Özgün ve Değiştirilmiş Dilsel Girdi Üzerine, (Yayımlanmamış makale) .
- EKER, Ümit (2011). *Eski Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasında Lehçe İçi Aktarma Sorunları*, Muğla: Muğla Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- GÖZ, İlyas (2012). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- GÜNAY, Doğan (2003) *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- HONEYFIELD, John (1977). "Simplification", *TESOL Quarterly*, 11(4), 431-440.
- JAKOBSON, Roman (2012). On Linguistic Aspects of Translation, *The Translation Studies Reader* (Ed. Lawrence Venuti), Routledge, 126-131.
- LEOW, Ronald P. (1997) Simplification and Second Language Acquisition, *World Englishes* (16/2), 291-296.

- LOTHERINGTON-WOLOSZYN, Heather (1993). Do Simplified Texts Simplify Language Comprehension for ESL Learners?. *Theory and Application*. (Ed. M.L. Tickoo). SEAMEO Regional Language Centre Press. 140-154.
- KIM, Young-Suk and SNOW, Catherine E. (2009). Text Modification: Enhancing English Language Learners' Reading Comprehension, In Elfrieda H. Hiebert and Misty Sailors (Eds.), *Finding the Right Texts: What Works for Beginning and Struggling Readers*, The Guilford Press, 133-146.
- KRASHEN, S. D. (1985). *The Input Hypothesis: Issues and Implications*. Longman.
- MEHRPOUR, Saeed and RIAZİ, Abdolmehdi (2004). The Impact of Text Length on EFL Students' Reading Comprehension. *Asian EFL Journal* 6/3: 235-243. (http://www.asian-efl-journal.com/Sept_04_sm_ar.pdf adresinden 19.07.2012 tarihinden indirilmiştir.)
- OH, S. Y. (2001). Two Types of Input Modification and EFL Reading Comprehension: Simplification Versus Elaboration. *Tesol Quarterly* 35/1, 69-96.
- ÖLKER, Gökhan (2011). *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Kömen Yayınları.
- MARGARIDO, Paulo R. A.; PARDO, Thiago Alexandre Salgueiro; ANTONİO, Gabriel; FUENTES, Vinícius B.; AİRES, Rachel; ALUÍSIO, Sandra M.; FORTES, Renata P. M. (2008). Automatic summarization for text simplification: evaluating text understanding by poor readers. *Companion XIV Brazilian Symposium on Multimedia and the Web*, 2008, 310-315.
- PETERSEN, S. E. and OSTENDORF, M. (2007). Text Simplification for Language Learners: A Corpus Analysis. *Speech and Language Technology in Education*, 69-72.
- RAGAN, A. (2006). Using Adapted Text in ELL Classroom, The ELL Outlook March/April, [Online]: http://www.coursecrafters.com/ELL-Outlook/2006/mar_apr/ELLOutlookITIArticle1.htm adresinden 09.03.2013 tarihinde indirilmiştir.
- RICHARDS, J. C. and SCHMIDT, R. (2002). *Longman Dictionary of Language Teaching And Applied Linguistics*, Longman.
- SARAÇ, Yekta (2006). Şerhler, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 121-132.
- SIDDHARTHAN, Advait (2004). *Syntactic Simplification and Text Cohesion*. University of Cambridge Computer Laboratory Technical Report. <http://www.cl.cam.ac.uk/techreports/UCAM-CL-TR-597.pdf> adresinden 18.12.2012 tarihinde indirilmiştir.

-
- SPECIA, Lucia (2010). Translating from Complex to Simplified Sentences, (Eds. T.A.S. Pardo et al.). *PROPOR 2010, LNAI 6001*, 30–39.
- TICKOO, M. L. Ed. (1993) *Simplification: Theory and Application*, SEAMEO Regional Language Centre.
- TULUM, Mertol (1971). *Tazarru'nâme*, İstanbul: MEB Yayınları.
- TULUM, Mertol (2000). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul: Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul: Deniz Kitabevi.
- URANO, K (2000). *Lexical Simplification And Elaboration: Sentence Comprehension And Incidental Vocabulary Acquisition*, Hawai: University of Hawai A Thesis of Master of Arts in English as a Second Language. [Online] : adresinden 19.04.2011 tarihinde indirilmiştir.
- VARDAR, Berke (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- YANO, Y., Long, M. H. and Ross, S. (1994). The Effects of Simplified and Elaborated Texts on Foreign Language Reading Comprehension. *Language Learning* 44, 189–219.
- YOUNG, D. J. (1999). Linguistic Simplification of SL Reading Material: Effective Instructional Practice?. *Modern Language Journal* 83, 350–366.